

Om het algemeen volksgeluk. Gedenkboek ter gelegenheid van het tweehonderdjarig bestaan van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, onder redactie van Drs. W.W. Mijnhardt en Prof. dr.A.J. Wichers. Edam 1984. Gebonden. 429 bldz. f 57,50 (rekening 845451693, Nutspaarbank te Haarlem).

Het onvolprezen Prins Bernhard Fonds maakte de uitgave mogelijk. De redactie heeft veel werk verzet. Dit leverde een voornaam boek op, sierlijk gebonden. Voor het tiental historische artikelen wist men goed schrijvende deskundigen aan te trekken; de vijftig bladzijden aan het slot met gegevens over leden, departementen, archieven en gepubliceerde werken, benevens een personenregister getuigen van nauwkeurigheid. Met de gedenkboeken uit 1934 en 1959 beschikt de Maatschappij over een fraaie trilogie. Een enkele aanmerking moet worden gemaakt op de druktechnische ontsieringen van bladzijde XVIII en 142.

De landelijke geschiedenis wordt in 180 bladzijden beschreven door P.N. Helsloot. Hij geeft een imponerend beeld van het genootschap dat zich door alle sociale veranderingen heen heeft weten te handhaven. Ontstaan met de bedoeling 'het volk' te ontwikkelen toonde het de kracht van de opkomende burgerij en de betekenis van dissenters. Herhaaldelijk is het zijn tijd vooruitgeweest. Erkende maatschappelijke verworvenheden (bibliotheken, spaarbanken, woningbouw, bovenal: onderwijsmogelijkheden voor iedereen) zijn mede onder invloed van het Nut tot stand gekomen. Het had oog voor sociale nood. In mijn woonplaats zorgde het Nut voor de eerste, dringend nodige, dorpspomp.

Het Nut heeft een plaats in de Nederlandse kerkgeschiedenis. Opmerkelijk is dat de Maatschappij een 'christelijke' grondslag handhaafde (tot 1969 volgens blz. XIV en tot 1970 volgens blz.13). Ofschoon deze geenszins de vertrouwde dogmatische was en ruimte bood aan een grote schakering verschillend denkende leden heeft de betreffende basisverklaring blijkbaar samenbindend gewerkt.

'Deugd', een centraal begrip, moet in de achttiende eeuw een diepere inhoud hebben gehad dan de later zo afgesleten moralistische. Het was de tijd waarin men sprak over Gods deugden en het pad der deugd bezong in de berijmde psalm één. In een fraai artikel over de Amsterdamse en Utrechtse afdelingen citeert W.W. Mijnhardt de uitspraak uit 1785: '... eene onverbrekelijke verplichting tusschen den eene en den andere mensch, om als kinderen van eenen Vader elkanders heil te bevorderen' (blz. 193). Predikanten hebben leiding gegeven. De bibliografie (blz. 387-408) vermeldt vele stichtelijke publicaties.

In een met kennis van zaken geschreven bijdrage van A. de Groot wordt (blz. 241) de vraag gesteld welke plaats de kerk in dit geheel heeft bekleed en het antwoord daarop eigenlijk opengelaten. De auteur had zeker positief mogen attenderen op een kerk die van zichzelf afwijst en als zuurdesem werkte, op de achtergrond van de Nutsbeweging. Op eigensoortige wijze sloot deze aan bij de eeuwenoude christelijk-humanitaire liberale geestesstrooming in de Nederlandse samenleving. In dit verband is het goed een mededeling door te geven die de auteur mij mondeling deed. Op bladzijde 244 is